

سناریوهای دوره ۱۵ ساله اجرای توافق

هسته‌ای (برجام)

Scenarios for Implementation of JCPOA

نویسندگان:

سپید کبودرزی / رحیم ایلغمی

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

تهران - ۱۳۹۸

سرشناسه	: گودرزی، سهیل، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	: سناریوهای دوره ۱۵ ساله اجرای توافق هسته‌ای (برجام) = Scenarios for Implementation of JCPOA نویسنده‌گان سهیل گودرزی، رحیم ایلغمی؛ ویراستار علمی مجید کرامت‌زاده؛ ویراستار ادبی علی مهدی‌زاده، رضا خدایی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۲ ص: جدول (رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۸۸۵-۱۲-۶-
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: برنامه جامع اقدام مشترک، ۱۴ ژوئیه
موضوع	: Joint Comprehensive Plan of Action, 2015 July 14
موضوع	: توافق‌نامه هسته‌ای ژنو، ۲۴ نوامبر
موضوع	: Geneva Interim Agreement, 2013 November 24
موضوع	: انرژی اتمی -- ایران -- سیاست دولت
موضوع	: Nuclear energy -- Government policy -- Iran
شناسه افزوده	: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی
رده بندی کنگره	: KZ۵۶۷۵
رده بندی دیویی	: ۳۲۷/۱۷۲۷۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۰۰۰۴۱

سناریوهای دوره ۱۵ ساله اجرای توافق هسته‌ای (برجام)

نویسندگان: سهیل گودرزی / رحیم ایلغمی

ویراستار علمی: دکتر مجید کرامت‌زاده

ویراستار ادبی: علی مهدی‌زاده - رضا خدایی

ناظر ویراستار: مرتضی چشمه‌نور

صفحه‌آرا: علی مهدی‌زاده

طراح جلد: زهرا مهدوی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

ناشر: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۷۰۰۰۰ ریال

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

نشانی انتشارات: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

تلفن ۲۲۹۷۰۳۴۳ نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

فهرست مطالب

۲۵	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲۷	۱-۱- بیان مسأله.....
۲۹	۱-۲- اهداف پژوهش.....
۳۰	۱-۳- پرسش‌های پژوهش.....
۳۰	۱-۳-۱- سوال اصلی.....
۳۰	۱-۳-۲- سوال‌های فرعی.....
۳۰	۱-۴- نوع پژوهش (بنیادی، توسعه‌ای، کاربردی).....
۳۰	۱-۵- فرضیات پژوهش.....
۳۱	۱-۶- قلمرو و محدوده پژوهش.....
۳۲	۱-۷- ساختار گزارش.....
۳۵	فصل دوم: مبانی نظری و ادبیات موضوع.....
۳۷	۲-۱- مقدمه.....
۳۷	۲-۲- رویکرد علمی.....
۴۰	۲-۳- روش سناریونویسی.....
۴۰	۲-۳-۱- تعریف سناریو.....
۴۱	۲-۳-۲- ویژگی‌های سناریوها کدامند.....
۴۱	۲-۴- ادبیات موضوعی برجام.....
۴۴	۲-۵- وجه تمایز این پژوهش.....
۴۴	۲-۶- جمع بندی.....
۴۷	فصل سوم: روش شناسی پژوهش.....
۴۹	۳-۱- مقدمه.....
۴۹	۳-۲- نوع و روش تحقیق.....
۵۰	۳-۳- قلمروی تحقیق.....
۵۱	۳-۴- روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها.....
۵۳	۳-۵- روش‌های تدوین سناریو.....
۵۴	۳-۵-۱- پتر شوارتز و گام‌های سناریونویسی.....
۵۵	۳-۶- ترسیم الگوی روشی فرایند و مراحل تحقیق.....

۵۷	فصل چهارم: شناسایی و ارزیابی کنشگران.....
۵۹	۴-۱- مقدمه.....
۶۳	۴-۲- مقام معظم رهبری.....
۶۴	۴-۲-۱- عوامل مؤثر.....
۶۵	۴-۳- حسن روحانی.....
۶۶	۴-۳-۱- عوامل مؤثر.....
۶۸	۴-۴- دونالد. جی ترامپ.....
۷۰	۴-۴-۱- عوامل مؤثر.....
۷۱	۴-۵- ولادیمیر پوتین.....
۷۳	۴-۵-۱- عوامل مؤثر.....
۷۴	۴-۶- رئیس جمهور تد. رو احتمالی در ایران.....
۷۶	۴-۶-۱- عوامل مؤثر.....
۷۷	۴-۷- وزارت امور خارجه ایران.....
۷۹	۴-۷-۱- عوامل مؤثر.....
۸۰	۴-۸- سازمان انرژی اتمی ایران.....
۸۱	۴-۸-۱- عوامل مؤثر.....
۸۲	۴-۹- مجلس شورای اسلامی.....
۸۴	۴-۹-۱- عوامل مؤثر.....
۸۵	۴-۱۰- وزارت خارجه امریکا.....
۸۷	۴-۱۰-۱- عوامل مؤثر.....
۸۸	۴-۱۱- کنگره امریکا.....
۹۰	۴-۱۱-۱- عوامل مؤثر.....
۹۱	۴-۱۲- شورای امنیت ملی آمریکا.....
۹۲	۴-۱۲-۱- عوامل مؤثر.....
۹۳	۴-۱۳- حلقه مشاوران ترامپ.....
۹۵	۴-۱۳-۱- عوامل مؤثر.....
۹۶	۴-۱۴- جمهوری اسلامی ایران.....
۹۷	۴-۱۴-۱- عوامل مؤثر.....
۹۸	۴-۱۵- ایالات متحده آمریکا.....
۱۰۰	۴-۱۵-۱- عوامل مؤثر.....
۱۰۱	۴-۱۶- روسیه.....
۱۰۲	۴-۱۶-۱- عوامل مؤثر.....
۱۰۴	۴-۱۷- چین.....
۱۰۵	۴-۱۷-۱- عوامل مؤثر.....

۱۰۷	۱۸-۴- انگلستان
۱۰۸	۱-۱۸-۴- عوامل موثر
۱۱۰	۱۹-۲- رژیم صهیونیستی
۱۱۱	۱-۱۹-۴- عوامل موثر
۱۱۲	۲۰-۴- عربستان سعودی
۱۱۴	۱-۲۰-۴- عوامل موثر
۱۱۵	۲۱-۴- سازمان ملل متحد (شورای امنیت)
۱۱۷	۱-۲۱-۴- عوامل موثر
۱۱۸	۲۲-۴- آژانس بین‌المللی انرژی اتمی
۱۲۰	۱-۲۲-۴- عوامل موثر
۱۲۱	۲۳-۴- اتحادیه اروپا
۱۲۲	۱-۲۳-۴- عوامل موثر
۱۲۳	۲۴-۴- ارزیابی کسگران
۱۲۹	فصل پنجم: پیشران‌ها، عدم قطعیت‌ها و سناریونویسی
۱۳۱	۱-۵- مقدمه
۱۳۱	۲-۵- پیشران‌ها
۱۳۲	۱-۲-۵- پیشران‌های اقتصادی
۱۳۶	۲-۲-۵- پیشران‌های حوزه فناوری
۱۴۱	۳-۲-۵- پیشران‌های سیاسی
۱۵۲	۴-۲-۵- پیشران‌های اجتماعی
۱۵۴	۵-۲-۵- پیشران‌های امنیتی-راهبردی
۱۶۰	۳-۵- ارزیابی و جمع‌بندی پیشران‌ها
۱۶۳	۴-۵- عدم قطعیت‌ها و ساختار سناریوها
۱۶۳	۵-۵- بهره‌گیری از دورنماهای چندگانه برای دستیابی به آینده مطلوب
۱۶۵	۶-۵- تحلیل عدم قطعیت‌ها
۱۶۵	۱-۵-۶- بحران فراگیر اقتصادی در ایران
۱۶۵	۲-۵-۶- بحران امنیت فیزیکی گسترده برای ایران
۱۶۶	۳-۵-۶- چالش راهبردی جدی میان آمریکا و روسیه
۱۶۷	۴-۵-۶- تنش میان رئیس‌جمهور آمریکا با احزاب، کنگره و دیگر نهادهای حاکمیتی
۱۶۷	۵-۵-۶- بالا رفتن آستانه تنش میان آمریکا و ایران (نسبت به دوره اوباما)
۱۶۸	۶-۵-۶- فروپاشی کامل اتحادیه اروپا
۱۶۸	۷-۵-۶- بحران گسترده اقتصادی اروپا
۱۶۹	۸-۵-۶- تسری گسترده تروریسم به جهان غرب
۱۶۹	۹-۵-۶- رویکرد سیاست خارجی اتحادیه اروپا به اقدامات آمریکا پس از خروج بریتانیا

۱۷۰	۱۰-۶-۵- تشدید اختلاف و بحران میان واشنگتن - تل آویو
۱۷۰	۱۱-۶-۵- بحران امنیتی و درگیری در مرز لبنان و رژیم صهیونیستی
۱۷۱	۱۲-۶-۵- بحران داخلی در روسیه
۱۷۲	۱۳-۶-۵- رابطه روسیه با امریکا و اروپا
۱۷۲	۱۴-۶-۵- رابطه ترکیه و اتحادیه اروپا
۱۷۳	۱۵-۶-۵- بحران داخلی عربستان سعودی
۱۷۳	۱۶-۶-۵- تسری گسترده فرقه‌گرایی و تروریسم به عربستان
۱۷۴	۷-۵- ارزیابی عدم قطعیت‌ها
۱۷۶	۸-۵- تحلیل و شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی
۱۷۸	۹-۵- سناریونویسی
۱۷۸	۱۰-۵- سناریو: اول: وزهای آخر اسفند
۱۷۹	۱-۱۰-۵- حصه‌های راهنما
۱۸۰	۲-۱۰-۵- زمینه‌های رخ دادن
۱۸۰	۳-۱۰-۵- رویدادهای کلیدی
۱۸۱	۴-۱۰-۵- توصیفی از وضعیت
۱۸۴	۵-۱۰-۵- دورنمای مطلوب این سناریو
۱۸۴	۶-۱۰-۵- توصیه‌های پیشینی
۱۸۵	۷-۱۰-۵- توصیه‌های پسینی
۱۸۵	۸-۱۰-۵- پیش بینی‌های محیطی
۱۸۵	۱۱-۵- سناریوی دوم: زمستان در پیش رو
۱۸۶	۱-۱۱-۵- شاخص‌های راهنما
۱۸۶	۲-۱۱-۵- زمینه‌های رخ دادن
۱۸۷	۳-۱۱-۵- رویدادهای کلیدی
۱۸۸	۴-۱۱-۵- توصیفی از وضعیت موجود
۱۹۰	۵-۱۱-۵- دورنمای مطلوب این سناریو
۱۹۱	۶-۱۱-۵- توصیه‌های پیشینی
۱۹۱	۷-۱۱-۵- توصیه‌های پسینی
۱۹۲	۸-۱۱-۵- پیش بینی‌های محیطی
۱۹۲	۱۲-۵- سناریوی سوم: زمستان سرد تحریم
۱۹۳	۱-۱۲-۵- شاخص‌های راهنما
۱۹۳	۲-۱۲-۵- زمینه‌های رخ دادن
۱۹۴	۳-۱۲-۵- رویدادهای کلیدی
۱۹۴	۴-۱۲-۵- توصیفی از وضعیت موجود (داستان سناریو)
۱۹۸	۵-۱۲-۵- دورنمای مطلوب این سناریو

۱۹۸	۵-۱۲-۶- توصیه‌های پیشینی
۱۹۹	۵-۱۲-۷- توصیه‌های پسینی
۱۹۹	۵-۱۲-۸- پیش‌بینی‌های محیطی
۱۹۹	۵-۱۳- سناریوی چهارم: تابستان گرم روابط
۲۰۰	۵-۱۳-۱- شاخص‌های راهنما
۲۰۰	۵-۱۳-۲- زمینه‌های رخ دادن
۲۰۱	۵-۱۳-۳- رویدادهای کلیدی
۲۰۱	۵-۱۳-۴- توصیفی از وضعیت موجود
۲۰۵	۵-۱۳-۵- دورنمای مطلوب این سناریو
۲۰۶	۵-۱۳-۶- توصیه‌های پیشینی
۲۰۶	۵-۱۳-۷- توصیه‌های پسینی
۲۰۶	۵-۱۳-۸- پیش‌بینی‌های محیطی
۲۰۷	۵-۱۴- سناریوی پنجم: رگبارهای تند بهار
۲۰۷	۵-۱۴-۱- شاخص‌های راهنما
۲۰۸	۵-۱۴-۲- زمینه‌های رخ دادن
۲۰۸	۵-۱۴-۳- رویدادهای کلیدی
۲۰۹	۵-۱۴-۴- توصیفی از وضعیت موجود
۲۱۱	۵-۱۴-۵- دورنمای مطلوب این سناریو
۲۱۲	۵-۱۴-۶- توصیه‌های پیشینی
۲۱۲	۵-۱۴-۷- توصیه‌های پسینی
۲۱۲	۵-۱۴-۸- پیش‌بینی‌های محیطی
۲۱۳	۵-۱۵- سناریوی ششم: برف خردادی
۲۱۳	۵-۱۵-۱- شاخص‌های راهنما
۲۱۴	۵-۱۵-۲- زمینه‌های رخ دادن
۲۱۴	۵-۱۵-۳- رویدادهای کلیدی
۲۱۴	۵-۱۵-۴- توصیفی از وضعیت موجود
۲۱۸	۵-۱۵-۵- دورنمای مطلوب این سناریو
۲۱۸	۵-۱۵-۶- توصیه‌های پیشینی
۲۱۹	۵-۱۵-۷- توصیه‌های پسینی
۲۱۹	۵-۱۵-۸- پیش‌بینی‌های محیطی
۲۱۹	۵-۱۶- سناریوی هفتم: بهاری پیش‌بینی ناپذیر
۲۲۰	۵-۱۶-۱- شاخص‌های راهنما
۲۲۰	۵-۱۶-۲- زمینه‌های رخ دادن
۲۲۰	۵-۱۶-۳- رویدادهای کلیدی

۲۲۱	۴-۱۶-۵- توصیفی از وضعیت موجود.....
۲۲۳	۵-۱۶-۵- دورنمای مطلوب این سناریو.....
۲۲۴	۶-۱۶-۵- توصیه‌های پیشینی.....
۲۲۴	۷-۱۶-۵- توصیه‌های پسینی.....
۲۲۴	۸-۱۶-۵- پیش بینی‌های محیطی.....
۲۲۴	۱۷-۵- جمع‌بندی و ارزیابی سناریوها.....
۲۲۷	فصل ششم: نتیجه‌گیری.....
۲۲۹	۱-۶- مقدمه.....
۲۲۹	۲-۶- پاسخ به سوالات پژوهش.....
۲۳۲	۳-۶- مروری بر مهم‌ترین یافته‌های پژوهش.....
۲۳۲	۱-۳-۶- شناسان کنشگران حاضر و اثرگذار در مسیر اجرای برنامه جامع اقدام مشترک.....
۲۳۳	۲-۳-۶- سایر ارزیابی پیشران‌ها و عوامل اثرگذار بر آینده اجرای برجام.....
۲۳۳	۳-۳-۶- شناسایی و ارزیابی عدم قطعیت‌های در برابر اجرای برجام.....
۲۳۴	۴-۶- سناریونویسی برای آینده اجرای برجام.....
۲۳۴	۱-۴-۶- سناریوی اول: ریزش‌های خرافه‌ساز.....
۲۳۵	۲-۴-۶- سناریوی دوم: زمستان در پیش.....
۲۳۵	۳-۴-۶- سناریوی سوم: زمستان سرد و تیرم.....
۲۳۶	۴-۴-۶- سناریوی چهارم: تابستان گرم و رابطه.....
۲۳۶	۵-۴-۶- سناریوی پنجم: رگبارهای تند بهار.....
۲۳۷	۶-۴-۶- سناریوی ششم: برف خرداد.....
۲۳۸	۷-۴-۶- سناریوی هفتم: بهاری پیش‌بینی‌ناپذیر.....
۲۳۸	۵-۶- پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده.....
۲۴۱	منابع.....
۲۴۳	منابع فارسی.....
۲۴۴	منابع انگلیسی.....

چکیده

متن پیش رو تلاش کرده است تا سناریوهای محتمل فراروی طرفین توافق هسته‌ای میان ایران و پنج قدرت جهانی را ترسیم کرده و بر پایه این سناریوها، مسیر حرکت به سمت آینده مطلوب برای ایران را در پایان بازه زمانی ۱۵ ساله اجرای برجام به تصویر کشد. مبنای اصلی این پژوهش تلفیق رویکردهای آینده پژوهی با دانش روابط بین‌الملل بوده است. به عبارت دیگر در این پژوهش تلاش محققان بر این بوده است که با تمرکز بر روش شناسی متنوع آینده پژوهی جزئیات و لایه‌های پیچیده توافق هسته‌ای را مورد توجه قرار داده و در عین حال از رهگذر عنایت به طرائف‌های سیاسی و بین‌المللی موضوع به چارچوبی مشخص و قابل اتکا از توالی رخدادها و نتایج حاصل از آنها دست یابند. در همین چارچوب تلاش نویسندگان بر آن بوده تا حد امکان از نقطه نظر آن پژوهشگران، راهبردان‌یشان و متخصصان سیاست خارجی و دیپلماسی که نسبت به موضوع هسته‌ای، مختصات و آینده آن از آگاهی مناسبی برخوردار بودند؛ استفاده شود.

هدف اصلی این پژوهش، کشف مسرهای است که جمهوری اسلامی ایران طی یک دهه آینده در ارتباط با برجام با برخی از آنها مواجه خواهد شد. به سخن بهتر شناسایی عدم قطعیت‌ها و تدوین سناریوها، به عنوان ابزاری برای مدیریت نااطمینانی‌ها و همچنین پرهیز از غافلگیری ناشی از پیامدهای ناخواسته مرتبط با توافق هسته‌ای ایران به کار رفته است. در عین حال این نکته نیز لازم به یادآوری است که بنابر ماهیت استنباطی روش‌های سناریوها، پژوهش حاضر دربردارنده تمام احتمالات و نکات موجود و محتمل در زمینه آینده برجام نبوده و کماکان امکان تدوین سناریوهای بیشتری در این زمینه وجود دارد که احتمالاً با ستاوردها و یافته‌های پژوهش پیش رو همپوشانی‌هایی دارند. با این حال نگاه کل‌گرایانه و استفاده از نظرات، دانش و تجارب اندیشمندان و دست‌اندرکاران حوزه‌های مرتبط با مسئله مورد پژوهش می‌تواند به مثابه یک مزیت برجسته این کتاب در نظر گرفته شود.

انتظارات پایه‌ای از این پژوهش به طور خلاصه عبارتند از:

- شناسایی و ارزیابی کنشگرانی که نقشی اگرچه محدود در مورد آینده فعالیت هسته‌ای ایران ایفا خواهند کرد.
- شناسایی عوامل موثر و پیشران‌هایی که ظرفیت ایجاد تغییر را در دو حوزه انتخاب رفتاری کنشگران و بافت محیط کنشگری دارند.
- تدوین سناریوها و به تبع آن، ارائه پیشنهادها و هشدارهای راهبردی برای راهبرددانشان به منظور تسهیل تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری.
- ارائه الگوی از یک فعالیت آینده پژوهی (تحلیل پیشران، سناریو نویسی و ...) در عرصه دیپلماسی و سیاست خارجی.